

RAWÈTE COME BISTOKE DI BOUNAN

SIPITES DI DJACUDZÂDJE¹

(N' èst nin Viktor Ugo kî l' vout)

Au lîjâdje do dêrin lumêrô (IVIÊR 2004) dèl WALO+Gazète, dj' a manké l' côp d' song d' on tène fistu. Ki l' gazète fuchisse, ène fîye d' pus, cauzu tote è l' françès (à crwêre k' èle è-st-apontîye rin k' po lès francofones odobin, pîre, k' nèlu n' a l' corâdje dèl mète è l' walon pask' i gn' arêve pus k' wêre di djins à l' sawè lire) on fini, disbauchî, pa s' î acostumer mins, d' voye î mète à l' abas l' pougnîye d' coradjeûs ki –vrêmint- saye di bouter à l' survikance do linwâdje k' n' nosse moman n' a mauy polu nos aprinde, ça nos fait boûre !

Nos avans balziné à, ène novèle fîye, nos co fé rimârker èt bouxhî dissus l' clau. Nos avans toûrpiné sakants djoûs, balziné à riprinde nosse cazake di vî èspêcheû d' pauhûlemint sokiye à s' n' auje dins lès galants do gûrnî èvou « **on** » vourève racayuter nosse walon mins, ça nos skrêpe tant lès boyas, k' nos alans, minme si c' èst co po rin, nos astamper èt bwêrler nosse pwinne èt nosse **onte**.

Onte di voye k' on n' pinse k' a bin profond ètéer nosse walon tot fèyant shênance dèl volu disfinde. Oyi, c' n' èst nin à s' disfinse k' on è vwèt bouter, maleûreû todi, c' èst po l' disfinse dè l' voye dipousler, ranêri, rapontiyî, rimètu d' ûzance, d' ûzâdje di tos lès djoûs k' is rannenut l' pus fwârt !

¹ Come si on s' polève tèrtos rinètiyî à l' môde d' audjourdu, au mitan d' sipitchroules !

I gn' a co wêre, on nos disfindéve di nos è sièrvu, asteûre, i nos fauréve mète dèl wants po n' èl fé k' dins dèl rabênites tchapèles, dèl confêriyes raploûtêyes autoû d' vîyès potales !

« Causèz come vosse moman vos l' a aprî, m'fi ! » « Rèspèctèz lès bounès riles di creûjète ! » « C' n' èst nin come ça k' on dit amon nos ôtes ! » « Di m' costé, on dit otrumint ! »

Oyi-da ! Mins nosse moman n' a nin stî à scole po l' aprinde. Nèrin s' m'man da lèye. Dèl riles ? On a todi cauzé come ça nos shênéve di l' awè oyu dîre, pa lès ôtes, dèl vijins, dèl botikîs, dèl ovrîs d' passâdje... Si, dins lès campagnes, lès mots d' ôte pau mètîne do tins à s' fé conèche èt ièsse d' uzance, dins l' fosse èt lès ûsines ont n' riwêteve nin à s' sièrvu dèl cîs d' l' ome arivé d' bin lon. Po z' awè dischindu èt ovrer - tins dèl guêre - au fond dèl beûre avou dèl prijonîs russes, m' pa dijéve voltîye « *Dji m' va raboter* », kand il è nn' d' aléve avou s' bidon èt s' muzète, odobin « *Ni pou ni maye* » kand i n' compurdéve nin ène brokète d' ène sakwè.

C' èst çoulà ki fait l' èritchessmint d' on linwâdje èt, asteûre, kand ça s' maxhe ène miète di trop, on cauze voltîye di « *crèyolizadje* ».

Tot ça po vos dîre ki dji m' va don m' ataker à on « *vikant monumint* » do walon patrimwinne : A E. Gilliard èt di ck' il a dit l' 5 d' octôbe à Lîdje èvou il avéve sitî priyî d' dîre ck' i pinse do walon d' asteûre.

D' intrêye, i s' a sintu oblidjî d' fé dèl bés complimints èt d' fé rimimbrer ki Malonne a stî tère di Lîdje.

I s' trove ki mi èto dj' a vèyu l' djoû dissus ène tère, à rêze di Nameûr, k' a stî di Lîdje, do Brabant po divnu, di nos djoûs, do Hèna. A m' n' idêye, c' èst don bin po ça ki dj' a l' drwèt di m' sièrvu di tos lès mots k' is me plêjenut voltîye, lès comèler sins gougne. Is sont walons èt paurt di m'

èritâdje ! Nèlu n' a à m' vinu dîre c' ki dji pou o nin è fé. Èt si ça m' plêt di lès twartchî, di lès broyî, di lès rimoussî d' sins, kî à l' drwèt di mè l' disfinde ? C'k' on françès scrijeûs² pout fé avou s' linwâdje, dj' èl pout fé avou l' walon k' èst d' a mi.

I shût èt s' plinde di c'k' on guèguète dispûs dèz razans, ki faut dèz akes èt n' nin lèyî dîre èt fé n' importe kwè. K' nos nos ritrovans à rèvoyî l' malâde è s' maujone èt lî êdî à moru pus rade. Lès ôtes ni djôzenut pus k' d' on èvoye, d' on tins ki n' èst pus là k' dins l' mèmwêre di sakants vîs.

I s' plind dèz ôtes èt l' volà à fé parèy ! Si on n' a nin sogne di c' ki li faît, i n' a nin pus sogne di c'ki lès ôtes aannenut à fédi leû costé !

L' voci èwaré ki 400 000 Lucsanborgwès arivenuche à fwarcî ène place au solia à on cauzu nin ritche linwâdje (sic), l' fîremint djôzer, èt n' nin trover drole ki LI n' ûze do walon k' avou dèz picètes, djusse sakants ratoûrnûres po mashurer d' indidjinne s' long discoûr, come lès feumes ki volenut shûre ène môde èt lèyî pinde dèz furlokes à leûs cotes.

Bin shûr, po dimèrer dins l' êr do tins, i n' rovîye nin d' taper dissus lès cîs d' Brussèles ki n' polenut ki mèprijî èt n' nin comprinde nosse si malauji linwâdje (!) èt d' nos priyî d' lire lès gazètes d' aaurlà po vîre ki c' ki dit èst l' vraî. Mins volà, li ki s' sint oblidi di djâzer è françès, lît-i, lîréve-t-i ène gazète ki lî doneréve lès novèles èt l' ètèrtinu è walon d' tos lès cayèts dèl Daegne ? Pus lon, on va vîre k' i rèspond « nonna », piski l' walon n' èst nin ostèyî po ça !

Po sès orêyes, si au posse ène sakî cauze è walon, il n' li fait k' sovint si bin mau k' ça fêt rîre di nos. On è nn' è sèréve ridicules³. K' dèz spikêrs, di TF1, F3 o F2, fêyenuche

dèz patakès, dîjenuche dèz couyes *maltapropô*, ça n' lî pout rin fé, ènn'don. C' èst k' ça lî passe bin audizeû di s' tièsse èt ki c' n' èst nin ça ki va ramwindri l' grandeû dèl bèle françès linwe k' a dèdja conchu pîre ki ça. L' walon, li, come l' avièrdje, a vnu au monde sins pont d' tatche èt i n' faut nin l' disflori ?

Mins vola, amon nos ôtes, ça faît cint cinkante ans k' lès intèlèktuwèls ont pris lès rinnes dins leûs mwins èt tchik è tchak, minme ki, tot èfoufî, l' peûpe à shûvu ! On a lès pus ritches dèz Bèlès Lètes, mins pus nèlu à lès sawè lire.

A s' dimander si lès maïsses dins lès scoles, lès curés po l' catrèsime, po mète li walon à l' uch, n' èstîne nin, zèls, dèz intèlèktuwèls. C' èst ptète po ça, k' au djoû d' audjourdu, i s' volenut ratraper èt lî fé rintrer pa l' grande pwate, avou leûs condicions ?

Èt l' voci à s' rècrèster tot d' minme k' au Djapon, è l' Inglètêre, aus Uèssa, on tape on intèrèssî ouy dissus nosse linwâdje à l' orêye dèz djèrmins k' i Izeû a èpronté dèz mots èt Izeû è doner dèz, tot noûs, arivés pyane myane à pîd d' tchau d' Rome (!). C' èst k' on a todi stî ène place èwousk' on pout î kandjî c' k' on vout, minme dèz linwâdjes, è nn'don ?

Mins volà, paski lès cauzeûs èt lès sicrîjeûs do vrê walon, tètè aus mamurons d' leû moman, n' sont pus k' a s' raploûter dins lès cimintêre èt s' î voye ètèrer, nosse vî sto walon pièd d' sès racènes dins l' minme tins k' sès coches èt sès fouyes toûnenut à rin. C'ki faît k' nos sèrîne au mitan di c' k' èburtake nosse walon :

« Lès cias ki l' volerîne sicrîre, cauzer, tchanter n' l' ont pus oyu dins tote si ritchèsse, adon k' is èstîne djonne, dins leû famille, l' vichnauve. Sovint i n' fêyenut pus ki mète do françès dins c'k' is ont dins l' idêye ièsse do walon. C' n' èst pus k'

² Bondjoû Queneau !

³ Ptit cabas ? Èt après ?

racafurlâdjes. Lès pus vîs n' wazerîne pus s' è sièrvu ! »

D' a kî l' fôte ? I gn' a wêre on n' poléve nin l' djôzer, ça n' éstéve nin bin vèyu, vs éstîz pûni, on vos riwêtéve di crêsse. Èt asteûre dins lès pus grands raploûs d' djins ki s' dîjenut fêls disfinseûs do walon on n' î cauze cauzu pus k' è françès. On vos riwête di crêsse si vos l' volèz fé è walon. I gn'a todi ène bèle èscûze: « *i faut s' fé comprinde pa tèrtos* ». È bin, di Nameûr à Vèrvi, di Mamdi à Mont, tot passant pa Lîdje, Châlèrwè o Djibloû, inte walons on s' pout comprinde sins pont d' rûje. On pout ièsse binauje ki l' ôte fuche binahêye èt kand l' uch è-st-au laudje, on intère ossi bin dins l' maujon ki dins l' mauhone !

L' aroke, c' èst k' i gn' a todi on sipèpieû po dîre ki vos dijèz « bwâre » po « beûre » èt « rèwèyî » po « dispièrter », ki gn' a pont d' « h » à « aye » mins k' vos n' polèz nin dîre ki vosse fi s' a fait on cink au cu di s' marone tot passant au triviè dèss-ayes, k' vèci on dwèt dîre « du » s' marone au triviè dèss « hayes », lès roncès èt nin lès roncias. Èvou èst l' difèrince ? N' compurdèz-vos nin l' françès do Midi, come li françès d' on Canadyin, d' on Sènègalès o d' on Lowizianès ? Vost' oraye n' a nin malauji à s' î fé. Po l' walon c' èst do parèy au minme, i mèrite di vos fwarcî ène miète! Vos n' avèz nin compri do prumî còp ? Priyèz k' on vos rèpète! Vs alèz vîre come inte di nos ôtes on fini pa z-awè bin auji à s' ètinde, xhoûter, orer èt... comprinde.

Fyoz vos comissions dins lès botikes dèl Walonîye, k' èles fuchisse pitites o grandes, is n' vos faut nin awè peû d' î cauzer walon. On n' vos va nin riwêti d' crêsse, rîre di vos èt vos taper à l' uch. Vos uros î sont lès binvinus, ostant k' lès caurs dèss cîs ki clatchenut l' françès odobin l' amitan broubèler.

Po c' ki n' passe nin d' nos dins l' posse, dijèz-l' bin hôt èt sicrîjèz, è walon, à l' Vivacitêye Retebefè. On a dèss drwèts, i nos lès faut à rlaye rèclamer, nin inte deûs catis

à l' chîje au culot do feû odobin, on còp l' an, è françès dins on raploû ki n' a bin sovint d' walon ki l' mot dins s' tite.

Pokwè s' agnî s' linwe ? Ûzèz d' vosse, di nosse linwâdje. Uchèz bon dèl fé ossi sovint k' possibe. Si vs èstèz oblidi d' vos ployî à on ètrindjîr sabîr po vinte, kand vs èstèz l' chaland, c' èst l' vindeû ki dwèt awè l' politèsse di vos vinde dins vosse, **nosse** linwâdje.

Mins volà, i faut awè l' corâdje di sès idêyes èt n' nin taper au batch lès cines dèss ôtes sins awè, po l' mwins, sayî d' lès comprinde. *Nosse critiqueû d' sièrvice s' mèt insi à volu doner dèss lèçons à sakants èt lès volu rabachî tot n' vèyant nin k' c' èst l' walon li-minme k' i rabache.*

L' voci ki nos lès mostère di s' dwèt paski, parèt-i, is rêverîne di crèyer on unike lingâdje po l' Walonîye èt dîre k' i l' uzâdje do françès a stî oblidi pa dèss arivés d' fwace amon nos ôtes. Faut-i crwêre k' i n' a nin sayî d' lire li live k' i nos è cauze ? Cès utopisses n' font k' sayî d' mète dissus voye ène comone manîre di sicrîjâdje. On môde ki rindève possibe li lîjâdje d' on minme tècse dins totès lès rèdjons èt mète foû l' bèle èscûze « c' n' èst nin do walon d' vèci, d' droci, d' cichal ». On môde ki done l' aujmince à ène sakî d' Nameûr, d' lire ck' a stî mètu dissus fouyas pa on Lîdjwès. On môde, ki pèrmètrève l' uzâdje dèss minmès lîves – romans o pîces di tèyâte- pattavau l' Walonîye èt insi aus ôteûs d' profiter ène miète do caurlâdje di leûs ovâdjes.

Pokwè on translâtâdje è l' walon do wôt d' Mousti po ène pîce sicrîte è l' walon d' Châlèrwès Basse Vile ? L' Sabam n' arève pus à paurti lès sakantès censes di drwèts èt l' vrê crèyateû d' pîces arève sakants èdants di pus ddins s' bouisse.

On n' vout nin disbate avou lès rfondeus, k' on trove leû ortografe nin boune, k' is fwardjîyènut dèss nous mots k' is è sèrîne lès mërseus conèxheus. Paski lès djins d' nos djins arîne, di zèls minme, chwèzi di n'

I n' vos faut nèn vos èwarer, on comèle èt maxhe todi lès moudêyes di sicrîjhaedje

djôzer walon k' inte di zèls au rcwèt d' leûs cassines èt lèyî l' sogne au françès lès sincyeus tûzaedjes èt lès patêrs. Minme k' avou leûs aventureusès sayes sins pont d' voye di rèxhaedje lès rfondeus taperîne l' dotance dins l' bon peûpe k' a co d' l' agrès po l' walon, lî fé piède s' n' èsprit èt nos fé passer po dès bièsses aus ouy di tèrtos.

A l' ore, c' èst tot djusse si, aus dêrinnès Fièsses di Walonîyes, Lîdje n' a nén stî mètu à feû èt à song paski l'**Tchant dès Walons** a stî publiyî è rifondu. *Pinsèz k' on n' a nén shûvu lès riles apontîyes i gn' a cint ans didci pa Fèllêr ! Sacrilêdje èt Simonîye ! Walons, Lîdjeus, sont priyîs d' ramèchner dès pîres, monter dès baurîres èt taper foû cès maussîs rfondeûs ! I n' faut nén roviyî k' on n' fait nin one langue tot rashonant dès dialèkes !*

Labèle don ! *Èt vola l' ome ki nos done li bia ècsimpe do françès, dialèke d' île di France ki s' a, li, pigote à migote èritchî, avou dès mots, dès ratournûres arivés èt prustis pa ds ôtès vichnaves èt n' lzeû pus lès rinde.*

Si l' toscan a pris li dzeû è l' Italiye, l' Castiyan è l' Èspagne, il aréve falu ki l' Walonîye, lèye, chwèziche li Lîdjwès po z' è fé s' n' unike linwâdje èt... l' èritchî avou c' ki lî poléve vinu d' adfoû.

Èt wazu radjouter k' on fait nin on linwâdje tot comèlant dès dialèkes come ni manke nin dèl fé à rlaye rimimbrer, Madame Marèye - Guy Boutier, kèrdjîye d' coûrs à l' ULg.

A çoula, on n' va nén rèsponde ki l' nèyèrlandès à stî ABènzé, èt s' n' ècritûre rarindjîye, ki l' françès a stî **imposé** pa l' rwèyale fwace èt come l' èspagnol, l' portugès, l' olandès, evd, pa l' drwèt dèl si djintîye colonizatrice mwin dins on want di vloûr. Asteûre, c' èst l' fwace do pus fwât botikî ki fait li lwè...

Adon k' on n' si ritoûne nén, è l' France po maxhî dins l' françès di tos lès djoûs, dès èprontaedjes vinus d' bin lon èri, ki tos lès

ans, l' Larousse èt l' Akadêmîye, fêyenut intrer dès noûs mots dins leûs dicsionêres, nos i nos faut, come l' toké d' pia Mobutu, waurder l' autancité. *On a dès trèsôrs di faflotes di difèrinces k' i nos lès faut bén tinu à iute èt lès rèsèrer dins dès cofes muxhîs dins dès cauves ddrî dès spèssès pwates. Si on s' è voléve sièrvu, lès rixhourbu ène miète, lès disruni on pau, is nos vont tchère dès lèbes èt on lès va po todi piède !*

Pîre, l' pètchi dès pètchis, on s' èlève (li pètron ?) conte li françès !

Au mitan di s' daurâdje, nosse discoureû, vout ièsse clér. L' voci à dire k' on a **dès walons linwâdjes**, c' n' èst pus, come sakants dijîne i gn' a co wêre, dès *dialèkes*, mins cink royes pus lon, l' vola ki roviye l' plurièl èt ègadje à raploûter totès nos vikantès fwaces po z' imposer l' rèspek, l' survivance, l' ètude di **nosse** linwâdje èt **nosse** litèratûre. *Li vola a riconèxhe k' audjourdu i nos manke dès tournûres po dire c' ki s' passe dins nosse tins èt ki rén n' nos èspètche di lès pûjî dins nosse linwâdje, di crèyer dès vrès noûs mots avou c' k' on a èt di lès alaurdji d' sins si l' faut. Rén n' nos èspètche d' waloniser dès françès mots come, distî, « ordinateûr⁴ » k' nos, walons, on pout si aujîmint comprinde èt bén mia ki « compiutrèce » ki, li, è-st-èpronté à l' inglès.*

Po m' paurt, l' ordinateû m' n' ordine rén, l' compiutrèce ni m' compiute nèrin. Tankafé d' ûzer d' nèyolodjisses, ostant fé simpe èt dire « pécé ». Chake è-st-au corant di c'ki ça vout dire èt c' èst l' uzâdje ki fait l' dicsionêre⁵ ki s' continte di ramèchner, rinde conte di l' uzance, èt nén crèyer ! Po cki èst d' prinde à onk pus rade k' a l' ôte, c' è-st-afêre di goût. On n' èst nin pus Djèrmin k' Inglès, Arâbe, Flamind, Patagon ki Françès ; po rigriper djusk' au Latén, l' trote èst bin longue èt come ci n' èstéve dèdjà ki

⁴ ki, po lès riles do walon, l' « ^ » mètu à l' plaeece do « r », duvréve ièsse « ordinateû »

⁵ li lîve di mots, li moti

parlâdje di soûdârd, on n' a nin à ièsse trop nâreûs èt sipèpieûs.

Adonpwîs, dins ène drole di lodjike, adon ki lès rifondeûs lî donenut dès pokètes, *nosse sipèpieûs dit trover naturel on uniformizâdje di nos paurlâdjes tot l' volant tot d' minme racrapoter autoû d' importantès viles avou l' rêve k' on arive à s' comprinde di Mamdi à Moucron pa l' grâce dès « médias » ki sipaudrîne lès mots d' ène rèdjon à l' ôte sins k' ça fuchisse ène altchimîye ki maxhèréve èsonle nos difèrinces èt ki n' s' ocupèréve nin dès, d' avance, sicrîtès riles dèl linwistike.*

A crwêre ki lès sapyinceûs, s' apinsenut-is, n' ont mauy conèshance dès crèyolizacions d' uzance k' arivenut à adjancner on, dès, noûs linwâdjes.

Mins volà, d' après li, si chake rèdjon d' Walonîe paurti cauzu lès minmès mots avou lès ôtes, èles ont chake leû djènîye k' i faut tinu à iute dès ôtes, l' waurder foû d' leûs sipitites, grètes o, pîre, bouxhâdjes. Djusk' à c'k' is moruchenuche, yink après l' ôte, pace k' is arîne chake dès si grandes èt précieuxès difèrinces ?

Lès otorités dèl diyactolodjîye— i nd'a parèt-i — dîrîne k' on n' pout ansègnî l' Lidjwès k' à Lîdje, li Namurwès à Nameûr. A chake ran s' prope linwâdje, foû di s' n' insènî vos n' polèz ni l' aprinde ni l' è fè rèxhe o transmète.

Tot djusse come dins l' tins l' ostîye k' on n' poléve djonde, ni dès mwins, ni dès dints! Mins nosse bounome, a tot d' minme l' grandeû d' âme d' bin volu ki l' paurlâdje di s' cwane di corti èritchisse on ôte⁶ walon : l' cia d' Nameûr sèréve s' seûl èritî.

Après awè tapé dissus lès rifondeûs po wazu boudjî à Feller, i trove tot d' minme k' i faurève è kandjî sakantès riles po z-ariver à on uniformizaedje di l' ortografe èt rinde pus simpe li lîjaedje, pattavau l' Walonîye, dès lîves èt dicsionêres.

⁶ télmint difèrint, ènndon

Arève-t-i stî sins s' è rinde conte piké pa on rfondeûs picron èt k' ça cominceréve à li chôpiyî ?

Maugré tot, l' voci à ritchêre dins s' marote d' **mobotroulisse** autinticité. *L' vraîy walon nos a-t-arivé transmètu d' ratayons à ratayon, sièke après sièkes, èt s' kandjî po s' apontiyî aus noviatés mins volà, disti, di nos djoûs i n' boudje nin comufaut, i s' sipîye. On ûze d' françèssès ratoûrnûres pace k' on a roviyî lès walones. Lès sicrîjeûs d' pîces di tàyâte èt d' tchansons avalenut lès montêyes èt sont bén sovint tchèyus dissus l' pus bas scayon.*

D' a kî l' fôte ? N' èsse nin l' cine dès sipèpieûs, dès critiqueûs, achîds dissus leûs sipèssès cèrtitûdes, lès waurdeûs d' pwâtes di strwètès tchapèles d' bigots racrapotés autoû d' on vî ramponau èt bwâre on racaboulu cafeû dins dès chaurdêyes djates. Mins èles sont d' èpoke, savoz! I vos faut è nn' awè sogne. On n' è fait pus pont lès minmes dispû lontins!

On n' ranêri pus! Sèrèz l' uch po⁷ lès pwinnes! L' pause va ritchêre! On s' ritrove dins dès sèkes. Leû pwin èst rance. L' lîve a tchamoussî sins k' is s' è rindichenuche conte. On s' astoke onk à l' ôte, on s' racrapote. On s' va disfinde djusk' au dêrin. On î djôze, on î cauze, on î pârlote, on î disbat di c'k' on poréve fé, di c'k' on duvréve fé, di c'ki lès ôtes fèyenuf⁸ èt, po k'ça fuchisse auji à comprinde pa tertos on n'si ritoûne nin po l' fé è françès; tèvozè ène miète di walon ddins èt s' è sièrvu avou on êr di deûs aîrs « vèyèz, mi, dj' è seû co capâbe ».

Au passâdje, on n' manke non pus nin d' critiker l' tchanteû ki s' mèle di tchanter è on walon sicrît à l' tachlète. On tchanteû k' on èst tot d' minme tot fiêr dèl priyî po on concêrt di fén d' « Coloke dissus lès mancîs

⁷ dissus vos pwins ☺

⁸ c' èst todi mia fait amon lès ètrindjîr', c' èst mau kand c' èst onk d' avaurlà pus lon ki n' èst nin d' droci tot près

linwâdjes» o co d' î fé dèl rèclame au didins d' ène bilinwe gazète. Si c' èst si mau k' ça, pokwè n' l' awè nin atautchî èt sayî dèl fé s' coridjî ? Après tot, i n' s' adrèsse cauzu k' a dèl francofeûnes èt lès cîs ki l' linwâdje intèrèsse ça lès pout rècoradjîs à s' î (ri)mète èt s' coridjî l' momint d' après. Combin n' si sont nin mètu à l' inglès à cauze d' on o d' ène tchanteûse ki bin leû plêjhéve ?

Kand i gn'a dèl skètes k' is polenut co sièrvu, i faut lès rashoner èt n' lès nin taper au feû pace k' èles ont maulêr. Avou ène èruniye chipe on pout co fé bin d' l' ovrâdje. Minme k' èle si rinètîye tote seûle. Lès mantches, zèls, on lès pout aujîmint kandjî.

Si dèl cayaus i nd' a ki faut wêtî à nin trèbuker d'sus, c' èst bin :

1. Todi taper dissus lès cias *ki n' polenut k' mauy cauzer à vosse môde*. A l' place, ècoradjèz-lès à continuwer à djôzer walon èt n' lès è nin disgoster! A on èfant ki saye sès prumêres frazes, î dijèz-vos « *Clô-t-gueûye! Aprind à cauzer comufaut. Après t' arèz l' drwèt d' dovièt t' babèye* » ?
2. Sayîz d' arindjî on môde di sicrijhaedje ki pèrmètrève à chake di ritrover s' moudêye d' paurlaedje, s' manîre d' aspouyî dissus tèle lète pus râde ki sus l' ôte, sofèler lès « h » odobin lès taper foû. Ramèchner totès lès brokètes di difèrinces ki font l' ritchèsse d' on linwaedje : nosse walon ! Combin d' cougnes di françès si on l' sicrijève èto è Fèlêr pattavau l' francofonîye ?

E. Gilliard fini s' long monologue *avou sès idêyes po transmète on walon ki sèrève otantike èt co ritaper on côp dsus l' utopike rifondaedje ki n' a pont d' intèrèt po nos èfants ki n' ont k' a djôzer come leûs tayons èt lès vîs ki sont co à vikoter au fin fond dèl campagnes èt dèl roviyîs amias muxhî dins lès bwès.*

Tant k' il èst co tins, i faut d' aler raprinde dilé zèls, tot lîjhant lès oûves dèl mèyeus sicrijèûs (bin shûr, on vos lès va rèlîre) èt,

po lès eûres ki sèrîne co libes, shûre lès lèçons dèl bounès sicoles èt dèl soces ki cultivenut l' amoûr di nosse linwâdje. Mins i n' faut pus ratinde, lès ans passenut tèlmint rade !

A crwêre ki lès rfondeûs ont tchèyu d' ène ôte planète avou ène tote faite idêye, ki n' ont pont apri l' walon dins l' bêrce, ki sont racamuchîs ddins dèl laborètweures èt ki n' pratikenut, n' ûzenut nin dispû dèl ans do linwâdje k' is vèyenut si tant voltîye èt k' is nèl volenut nin voye lèyî nèyî pa dèl djins ki s' continenut di riwêtî c' ki s' passe dins leû pttit richot k' is vîrîne mia mètu à sètch ki pièrdu dins l' basse, ki rdjond l' ètang d' vèlà, à costé, on pîd pus lon.

I gn' arève-t-i ki dèl « vraîy » walons à l' polu bin cauzer ? Mins on inglès, li, sèrève asséz capâbe po comprinde nos powèteûs èt dire ki l' spotèyenut pus hôt ki ds ôtes è l' Urope ? Rastrind, Miyin !

Dji pou radjouter ki nosse mau contint dèl manîre di scrîre dèl ôtes shût li-minme d' au lon lès riles da Feller⁹ èt k' a z-è volu èto kandjî lès faflotâdjès i rdjond lès voltès dèl pus fèls rifondeus !

Asteûre dji m' va m' djoker. Scuzèz-m' d' awè stî si long mins i m' falève bin rèsponde pont pa pont. Èt co, patapon, dj' a racoûtî au mia èt sins î comèler m' prope vikâdje k' a dèdjà dauboré si tant branmint dèl pâdjes da RABULÈTS...

P.S. Merci à J.W. po s' mèsâdje di Noyé. A on filé d' lèyî tchère, i m' a rècoradjî à maugré tot continuwer d' trèvautchî m' pîsinte k' à fwace dèl pèstèler dji n' avève nin vèyu toûrné è orbêre.

⁹ k' avève tapé foû lès "qu" èt lès "h"